

գիրքերը, հիմ է ոչ որակի գէթ քանակի կողմէն, կը հաւասարին Ոսկի և Արծաթի դարերու բոլոր թարգմանութիւններուն:

Իր դարու արեւմտեան պարզացումը, բարի նախանշով մը կը լեցնէր Կոլոտի սիրտը: Կաթոլիկութիւնը, որ իր սնունդը արեւմուտքէն կ'առնէր ու կը ճոխանար մայրաքաղաքին մէջ, անշուշտ իր կշիռը աւելցնէր Կոլոտի նախանշանդրութիւնը ուսումնորեն լու մէջ:

Թարգմանիկ տալ Աստուածաշունչի բուրդը գիրքերուն մեկնութիւնը, աստուածաբանական հաստորնները, դիտական և պատմական գործերը և ջանալ բարձրացնել հայ մտաւորականութիւնը ժամանակի մտամուշկարողակին, Կոլոտի մեծագործութիւնները կազմեցին: Այս մեծ ծրագիրը իրագործելու համար անհրաժեշտ էր թարգմանիչ և գրամ: Կոլոտ գտաւ այդ նշանաւոր թարգմանիչը յանձին ինքնաբերական Ղուկաս վրդ: Արեւհայեանի: Իսկ գրամը հոգաւ իր քրոսակէն: Ղուկաս վրդ. շարունակեց հաւատարմարար իր թարգմանութիւնները Կոլոտի վախճանումէն ալ վերջը հովանաւորուած թեմայի նախնանի:

Այսպէս Կոլոտ գրաւոր է ընդարձակ հորիզոն մը կը գծէր Կ. Պոլսոյ պատրիարքութեան շուրջը, որուն նշանակելի կէտերը եղան Երուսաղէմ նախ՝ և յետոյ էջմիածին: Իսկ Պոլսոյ պատրիարքութիւնը, կարծուածէն աւելի գիրքի և հեղինակութեան տէր եղաւ:

Կոլոտի գլխաւոր նպատակներէն մին եղաւ մարդ հասցնել եկեղեցւոյ համար, ինք ճարտարախօս բեմական մը, օժտեց Պոլսոյ եկեղեցիները բեմական նոր ուժերով: Իր գաստիարակած և ձեռնադրած աշակերտներու թիւը երեսունէն աւելի է, որոնց մէջ նշանաւորներ եղան Յակոբ պատրիարք Նալեան, Սահակ Սահակեան և Սարգիս Շնորհալի կողուողը և օւրիշներ: Բոլորն ալ բեմի և գրչի մարդքը առաւելաբար, և արժանի իրենց մեծ ուսուցիչին: Կոլոտ և Շղթայակիր մարդեր եղան որոնք նման Սահակ-Մեսրոպ հրաշագործ զոյգին միասին տքնեցան ու երազեցին ու համատարած աւելին ու ռդմբգութեան մէջ ստեղծեցին գեղեցիկ գործեր արժանի դարերու երախտագիտութեան:

(7)

Ե. Վ. Տ.

ԳՐԱԿԱՆ

ԵՐԲԵՄՆ...

* * *

Նալին . . .

Կը հետապնդեմ մատին սլացքը:

Առանց դիտակի, աւ նոյնիսկ դիտակով ճիգ է հարկաւոր, պատմական ոգեկոչումը հաշտեցնելու համար գորշաթաթր թնճուկին որով թարանահար կը թուի գաշտին մէջ կէտ մը:

Գտածա կծիկ մը բան է, աշ ու ձախ քաշքշուած: Գիւղ մը: Անշուշտ: Ուրիշ ի՞նչ կրնան ըլլալ այս պայմաններէն ծնած կառոյցները: Միտքովս կը չափեմ հասակը: Երկու հազար տարին՝ անառարկելի ստառագութիւն: Անկէ վա՛ր: Աստուած ինչ գիտէ: Չեմ զարմանար իր ապրելուն բայց կը խորհիմ նոյն ատեն որ չէ իսկ կրցած մեռնիլ, չաճումի սա անհերքելի փառսին դիմաց:

Այսքան հեռունէն դժուար ճշգիւ ծաւալը: Տա՛սը, յիս՛ւն, հարի՛ւր տուն: Արեւին զեղնութիւնը կը պատնայ արդ տունեւուն գործը. քակորակուած զագաթին վրայ: Ու մահուան միակտուր պատկեր մը կ'առաւանջանայ միակտուր այդ գաշտին այդ կէտին «Մեռեալ պատանի»: Հասկնալի՞՜ այսօր իսկ, ծանր էր հրաշքին լուսապսակովը: Թերեւս քիչեր միայն գիտեն թէ մեռելները չեն մեռնիր, մայրներ մոմիաները կ'ապրին: Ու թշուառական գիւղը, մօտէն դիտուած, ապահովաբար նման է այն հազարաւորներուն որոնք, հիմա ինչպէս քսան դար առաջ, կ'ապրէին հողի երեսին, բուսակներով, բորբոսած քուտտ, անելու տեղ կռնեցելով, երբեմն սրբուելով կրակով համարիւնին մէջ բայց միշտ բունեցելով, զի մահը, իր հանգիստը արգիւտուած է անոնց, ով գիտէ ինչ մեղքերու երեսին:

Ճրանչիսկեանը տէն է հիմա, իր մաւտին կարկինովը հորիզոններուն:

Ինչ ալ վայելչօրէն կը կատարէ տեղ դագրութիւնը, հնախօսութիւնը, եղափոխութիւնը շրջավայրին: Մեր չորս դին, լոյսին առատանալովը, կը պայծառաման հողի ծփանքները, թեթեւ կամ հոծ շուռ

քերու խառուտիկ պատտա մը անցնելով լերկութիւններուն: Հեռաստանի գիծերը, նուազուաճիւրը, ամրացումները իրենց կշիռը կը գտնեն: Կան լեռներ որոնք իրապէս կը լեռնանան, վանելով մշուշին դաւը իրենց կողերէն: Դաշտին խոնարհումը, ուր ուսանացումը քիչիկ մը կը կարմրին, մինչ պերճախօս Փրանչիսկեանը աննանաշ ջերմութեամբ մը, հորիզոնի իւրաքանչիւր բնկումին, աղեղին համար կը ճարէ պատմութիւն, աւանդութիւն, խորհուրդ . . .

* * *

— Մեծ Հերմոնը:

Կը դառնամ անխուսափելի մատին աղելին:

Սուրիական Հսկան: Ձոր ամպերը կուլ էին տուած քիչ առաջ և որ հիմա կը ծնին: Մեծ վայելուչ, թելադրող բան մը կայ ուրուստիպ այն ոճին մէջ որով լեռները իրենց զիրենք կը ճարարապետեն, ձեր աչքին առջև:

Թարօրին 5-600 մէթրին փոխարէն (ճիշդ թիւը 560) մեծ Հերմոնին 2750 մէթր ցցուածքը, այդքան հեռուէն, դեռ կը փայտալուրիչ Ձայն պարճածակող մշուշը պատառուած է շատ մը տեղերէ նոյն առանձին: Ուրուստիպ խառնակ դրութիւն մըն է հողի անհիթիթ փերթերու, բազմաձև, անկիւնոտ, փշրագին, բլուրն ալ իրարմէ անհախ, թաւալելով, իրար վանելով, իրարու վերածուելու համար, տարեային, հինաւուրց բախումէ մը վերջ: Տարօրինակ սա աշխարհածնութիւնը: Բայց ահա մը, կ'որգը: Անյարիր սա ստեղծագործութիւնը փոխուած է ուռած, դէպի ուսերը նեղցող վերելքի մը զոր մշուշին տխրանանք խանձարուրը կը ջանայ ամրապնդ պահել բայց կը բզկտուի, մինչ մեծ, թանձր, ամբողջ կոն մը, ան ալ ամրապնդ ու խորանիստ, կը ձեւէ արգէն իր հասակը, լրիւ, բամպակի կիկլոպեան դէգերու նման նետելով մշուշը իր իրանի կ'վար, Հիմա, անոր խաւրիսը լայնօրէն ընկճած կը փայ ձիւնի չքող ծովուն մէջ որ Օգոստոսի սա առաւելան նուէրն է իրեն: Ու, խիստ արեւին տակ, որ զգետնած է ամպերը երկինքէն, մշուշը, տարօրէն ճերմկած, առպէս քաւփիչ երկրի ոչ կարեմ այնպէս սպիտակացուցանել, կը նահանջէ, գալարուն, յո-

րանջելով: Կարմիրով ու կաթով շաղուռուած սա պայծառութեան վերե, լերան ազատուած կուրծքը կ'ամբողջացնէ ինքզինքը, հետզհետէ մշուշէն կորզելով կըզգեսկներ՝ բոցերիկ ու խարտեաշ, վառող ու հալող, ու վերանորոգ: Այսպէս է որ կը շինուի սա լոյսի հանդէսը, այսինքն՝ գրեքերու մէջ այնքան պերճութեամբ քնարերգուած առօլով: Բարեբախտաբար կը պակսին հօտաղն ու թռչունը, անխուսափելի աքաղաղը և բառաշող անասունները:

Փառք մը ամբողջ, անդունդներէ յաւնող. ծարաւը երկրին, ասոր թեւարձակումը թերեւս դէպի Անհունը զոր չեն կրցած մոռնալ «սաղիւնները»: Տեղեր կան որոնք մեր շուրջը ամէն ինչ խորութեան կը վերածեն: Ուրիշներ՝ ուր ծաւալի զգայութիւնը կ'ըզծուի մեծ գիւրութեամբ և մեղ կազմող տարրերը կը լուծուին անգրագոյն իրենց միութիւններուն: Բայց կան ալ տեղեր ուր կէ կը պարզուի մեր զոյգ աչքերուն առջև երկինքին սանդղակը, բանաստեղծին «աստղէ» սանդղակը, ոչ իր փոխաբերութիւն, այլ իրական պատկեր: Ինչ ըզզգին անապարանքով մը պիտի թափ տային հողերուն փոշին, երկրին կապուած գարշաւները, մեր ոտքերը գնելու համար երկինք հասնող այդ սանդղակին աչքերուն:

* * *

Տիրերիոյ ծովը:

Փնտռուած բայց անգոյ տեսիլքը:

Գիրքերէն զատ, ակնասեսի տպաւորութիւններ այդ լիճը կը շինեն իմ մէջ, շատ հեռու գրեթէ տղու օրերէս: Մանեստի մըն էր այդ պատկերին հեղինակը. հարիւրներու մէջէն որոնք ժամբակի աղբիւրին առջև իրենց թեւերը սթթած, լուացուելու կարգը պահելու ձեւին տակ, հեշտութեամբ ու փառքով ցոյցի կը հանէին գոց կանանց համընկերը, բաղունկերու մորթին վրայ, աննանաշ ու խորհրդաւոր: Ինչ անձագին՝ ակնարկով մը կը հետեւէինք, մենք տղաքս, այդ պատկերներուն — խաչեր, պարտեզ, բլուր, լիճ: Ան որուն բազուկին վրայ — ա՛յը — Դաւիթիոյ ծովը կը կլորնար հաւկթած, զայն մեղի նկարագրած ատները, թեթեւ արհամարհանք մը կը թափէր միւս լուսազարներուն որոնք չէին

կրցած Սուրբ Ծովը մտնել: Փառաւոր ծեղուկներն քելիկ մըն ալ բանաստեղծ ըլլալու էր քանի որ իր պատկերացումը կը նկարագրէր, առատ փոքր առնելով միւս, մեր ծովին որ գեղէն կէս ժամ վար, ոսկի արտերու մսուրքի մը մէջ, կը պահէր հանդարտ, Սուրբ Բըստապէտ հայրապետին արօրովը իր հունին, անկողնին մօտ, ալ չկոխկռտելու խոստում ալ տալով ամենայն պարտէջները: Ան օրէն ասդին ջուրը չէր անցներ իր սահմանը: Ու Նիկիոյ լիճին վրայ քալող հայրապետին մեծ ուսուցիչը:

«Կուգամք քե օտնիս գիս Գեմեաւարք՝
Ծովակին չրքնալ ափերուն վրայ,
Ուր անուշ հովին հետ կը թրթրոյ
Անձազանգ մը միտս՝ անջինջ բուռեղէք»:

Կըսական ու մետաղ սա տողերուն խորը քանդակութեամբ պատկերն ալ, զուսպ բայց խոր, քանի քանի անգամներ, աշխատած էր իմ մտքիս թելագրել անմոռանալի, կապտաւուն այդ «գոհար»ը, նիւտում այդ Եմայութեանց մէջ, գորուխա մը ինչպէս, աւագներուն ծոցը:

Զոտիայ պատմական օովը, ինչպէս պէտք է տեսնուին ափերը, ջուրին լոյծ փակին, բացաստանի կաթնանդիղ սաւանները ու հեռացող լեռնալողերուն նուազումն ու երկնայնացումը — պատկերներ, բոլորն ալ կապ այդ գիծէ գզայութիւններուն, ընթերցումներուն և իմացական յօրինումներուն: Որոնք աչքերուդ գէմ բլուրները կապուտիկ շղարշով կը հարսնենորեն: Ոտքերուդ տակ գեղին, փրփրոտ աւազը կը փռեն: Ան ձուկի, ձկնորսի, ծագիկ ու հոսքի, անիրական երանութեան և սրտայոյզ ընտանութեան անկարելի խառնուրդ մը «կը հանգուցին» ջրղերուդ: Վերջնական ու անջինջ, Մարգոց գէմքը կը տօգուների մեր մէջ: Յուզումները, փոշուր, կը դաւկանան: Անմահ է կտաւը ջուրին ուր, առաւել մը տեսար «ամպերուն հրգեհնր», «աքրեւին ոսկին», «աղամանը մոխրը» ալ չգարձող պատանութեանը:

• • • Այսքան վերէն իմ աչքերուն պարզութեամբ՝ կտոր մը ապակի է եղջերածե, դասական բայց հոս վաւերատիպ նմանութիւն: Հայելի, որմէ մանաւանդ ոսկեգոյն եղջերք երևար:

Մի սպասէ՛ք որ բռնկած ջուրերու հանդէս մը պատմիմ ձեզի: Փոքրադիր այդ կոնքին վերեւ բան մը կը շողայ, կը կոտրի, կը փախչար բայց բաց գալուէ կամարին ներքեւ կը դիտածուի միշտ նոյն գեղին տրամութեան, հեռուն քելիկ մը աւելի ազատաժամ, կը խորհիմ թէ կրակներու մէջ «թուալ թաւալ», ձէպի ափի գիմելու են անոր «մկանունքներ»ը, դործածելու հաւասար դասական փոխարեութիւնը: Ու միւս պատկերը

... Վիհերու մեջ ուր լիներ կը բընանան մեակեաց
Ասպիւր սոսկ կը ձալկին:

Ու աւելին:

Լեռներու ոտքին պատանամբ ձգտած սա եղջերածե ապակին ինչպէս իմ մէջ կ'արածակէ իր կապերէն խուլ ու խոր այն բնկումը, թախձագին ընկրկումը ներկայէն, որոնց յաճախանքէն գժաւոր կ'ազատի այցելուն. աւետառատ սա երկրին մէջ երբ հանգրուանէ հանգրուան կը պատցնէ յոգնած իր ջրղերը, պատրանաթափ իր ուղեղը ու չուրի երկինք մը՝ իր սիրտին տաղասար: Աւելին: Իրենց կործանած երկրին սաղը իրենց հետ ընդգարշողներն են միայն օր առաջէն կը զգան անհուն սա սգատանին մէջ սր Պաղեստինն է, իմացապաշտ միտքի մը համար: Ինչպէ՛ս կը տրտմին այն միւսները որոնք, հեռաւոր արեւմուտքներէն ձգած են հոս, իրենց գեղեկաւորոյց տատաններուն ալլապէս անդաման, ասկեցօծ բայց որդնակեր երջանկութիւնը մարդկայնացնելու: Ո՛վ գիտէ:

Զոտիայ Բալիլոյ ծովը: Բայց տեսայ «միտեալը»:

Չեմ գիտեր ինչպէս պէտք կը զգամ աւելցնելու:

— Զուր տեղը չէ որ Պաղեստինի մէջ ծովերը կը մեռնին, կամ՝ մեռած կ'ապրին:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(Շաբաթական)

